

УДК 378.091.39:811(410)

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК АВТОНОМНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

Смольнікова О.Г., аспірант
кафедри педагогіки і психології вищої школи,
викладач кафедри іноземних мов
факультету природничо-географічної освіти та екології
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

У статті розглядаються тенденції розвитку концепції автономного навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах Великої Британії. Наголошено на необхідності «навчитися вчитись» майбутньому спеціалісту протягом життя. Автором виділено три етапи розвитку досліджуваної концепції та запропоновано визначення поняття «автономне навчання іноземних мов» у системі вищої освіти. Акцентовано на зміні взаємодії суб'єктів навчання.

Ключові слова: автономне навчання іноземних мов, «навчитися вчитись», навчання протягом життя, центри самодоступного навчання.

В статті рассматриваются тенденции развития концепции автономного обучения иностранным языкам в высших учебных заведениях Великобритании. Отмечена необходимость «научиться учиться» будущему специалисту в течение жизни. Автором выделено три этапа развития исследуемой концепции и предложено определение понятия «автономное обучение иностранным языкам» в системе высшего образования. Акцентировано на изменении взаимодействия субъектов обучения.

Ключевые слова: автономное обучение иностранным языкам, «научиться учиться», обучение на протяжении жизни, центры самодоступного обучения.

Smolnikova O.G. THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF AUTONOMOUS FOREIGN LANGUAGE LEARNING IN THE SYSTEM OF HIGHER EDUCATION IN THE UK

The article highlights trends in the development of the concept of autonomous foreign language learning in higher educational institutions in the UK. Author marked the need to “learning to learn” for future specialist in lifelong learning. The author identified three stages of development of the studied concept and proposed definition of the term “autonomous language learning” in higher education. Attention is focused on changing of interaction between subjects of study.

Key words: autonomous foreign language learning, “learning to learn”, lifelong learning, self-access centers.

Постановка проблеми. Базисом сучасної освіти є ідея концепції безперервного навчання. Через отримання новітньої професійної інформації, що змінюється кожні п'ять років, і залучення відповідного міжнародного досвіду одними із головних засобів накопичення нових знань у професійній і самоосвітній діяльності стає іноземна мова і розвиток автономного навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової вітчизняної, зарубіжної літератури і електронних ресурсів засвідчив, що проблема автономного навчання іноземних мов (АНІМ) знаходиться у центрі досліджень таких науковців, як Ж.С. Анікіна, М.О. Бекк, С.В. Боднар, Н.Ф. Коряковцева, Ю.В. Петровська, Л. Арнольд, П. Бенсон, М.Х. Греммо, Е.М. Гардінг-Еш, Х. Холец, Л. Дікінсон, Д. Літл, Р.Л. Оксфорд, Л. Мерфі, Р. Пембертон, П. Райлі, Х. Рейндерс.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в розгляді тенденцій розвитку концепції автономного навчання іноземних мов у вищих навчаль-

них закладах Великої Британії, виділенні трьох етапів розвитку досліджуваної концепції та формуванні визначення поняття «автономне навчання іноземних мов» у системі вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конкретизація базових понять дослідження дає змогу відзначити, що поняття «автономне навчання» як педагогічна категорія розглядається нами як процес, під час якого студент особисто організовує та систематизує власне навчальне середовище, за допомогою, з управлінням, вказівками викладача або без них (у залежності від рівня автономності студента). Таке навчання базується на персональних потребах у знаннях студента, його вмотивованості, здатності та особистих можливостях поставити цілі навчання, визначити завдання, строки виконання, зокрема вибрати відповідний до цього навчальний план, методи, стратегії, стилі навчання, засоби, прийоми, а отже, створити та упорядкувати свій навчальний процес таким чином, щоб його кінцевим результатом стали набуті знання,

досвід і розвиток власної навчальної автономії (перехід на наступний її рівень).

За таких умов метою вищих навчальних закладів стає підготовка висококваліфікованого спеціаліста, здатного отримувати, використовувати, аналізувати іншомовну інформацію – «навчитися вчитись». З цією метою модель вищої освіти Великої Британії було переформатовано з педагогічної на науково-дослідницьку.

У повоєнні роки у країні намітилися тенденції реформування всієї вищої освіти. Результатом став Закон (Акт) «Про освіту» прем'єр-міністра Р. Батлера (Акт Батлера) (1944 рік) та Закон «Про освіту» Шотландії 1945 року (Education (Scotland) Act, 1945 рік), які забезпечили автономію викладача, надали реальні шанси соціальної мобільності та сприяли «персональному зростанню студентів через самостійну діяльність».

Британські дослідники М.Х. Греммо та Ф. Ріллі зауважували, що «протягом 20–25 років після Другої світової війни ідеї автономії та самокерування стали предметом великої уваги, аналізу та дебатів і з тих пір стали невід'ємними елементами освітніх досліджень та практики» [1, с. 152]. Учені засвідчили, що зацікавленість відносно концепції АНІМ виникла наприкінці 60-х років ХХ ст., коли з'явилися важливі чинники, які сприяли виникненню та розвитку цього напрямку. Науковці сформулювали сім основних факторів, які сприяли поширенню та розвитку концепції АНІМ у світі: хвиля поширення руху прав меншостей, реакція проти біхевіоризму, розвиток навчання дорослих у Європі, розвиток технологій і технічних засобів навчання, збільшення попиту на вивчення ІМ (результат політичного розвитку), комерціалізація мовного забезпечення, швидке зростання кількості студентів [1, с. 152–154].

Слід зазначити, що ідея автономного навчання довгий час співвідносилася з радикальними змінами у методиці викладання іноземних мов. Одним із найважливіших чинників розвитку ідеї автономного навчання стає запровадження теорії і практики безперервної освіти, андрагогіки, освіти дорослих у систему вищої школи Британії та інших розвинутих країн світу, викликаними підвищеною зацікавленістю, у зв'язку з новою політичною і соціальною ситуацією, яка виникла наприкінці 1960-х років.

Досліджено, що теоретичною основою концепції АН є філософія модернізму, що надала поштовх для розвитку ідей гуманістичної педагогіки і когнітивної психології, та ідеї постмодернізму, що сприяли формуванню конструктивістських підходів до пізнання та навчання у психології, а згодом

у педагогіці. Концепція АНІМ розвивалася у межах особистісно-зорієнтованої комунікативно-спрямованої методики зарубіжної теорії і практики вивчення ІМ. Таким чином, передумови виникнення концепції АНІМ у Великій Британії пов'язані з загальним розвитком теорії освіти, більше того, вони є наслідком цього розвитку. Британська система знаходиться під впливом сукупних європейських освітніх пріоритетів, визначених документами Ради Європи на формування загальноєвропейського мовного середовища.

На розвиток АНІМ у Великій Британії у цей період вплинули ідеї навчання дорослих К. Роджерса, М. Ноулза, учених із Ноттінгемського університету, П. Джарвіса, С. Хоула, А. Тафа та ін.. На їхню думку, найважливішою андрагогічною ознакою є результат зрілості людини в її самокерованості. Виявляється, ця властивість є потребою дорослого студента в самореалізації та у визнанні його як відповідального за власний вибір і рішення, передусім у сфері навчання [2, с. 35–36].

У цей період набуває сили новий виток розвитку дистанційної освіти. Цим привертають до себе увагу роботи М.Г. Мура, одного з теоретиків такого навчання. На початку 1970-х років учений виділив навчальну автономію, як змінну категорію та визначив її як персональну характеристику. Загалом кажучи, розвиток дистанційного навчання сприяв піднесенню інших концепцій, які застосовують АН.

Сьогодні є підстави гадати, що концепція АНІМ здобула офіційне визнання завдяки доповіді керівника CRAPEL Х. Холека «Автономія у вивченні іноземних мов» (1979 рік) у Раді Європи. Вчений уперше теоретично обґрунтував і визначив навчальну автономію у вивченні ІМ.

Вагомим внеском у розробку теоретичного підґрунтя концепції АНІМ стала теорія самодетермінації Е. Дісі та Р. Райана. Вперше теорія самодетермінації була представлена у 1985 році і передбачала схвалення особистих дій на найвищому рівні рефлексії та усвідомлення відчуття вибору [3, с. 68]. Водночас автономія, на переконання вчених, відповідає інтеграції і свободі та виявляється у готовності й бажанні людини долучитися до діяльності. Е. Дісі та Р. Райан визначили автономію як природне бажання індивіда самоорганізуватися та діяти відповідно до інтегрованого відчуття самоусвідомлення [3, с. 231]. Відповідно до теорії індивід має першочергову потребу в автономії, компетентності і спорідненості, а їх задоволення становить основну передумову особистої мотивації.

Таким чином, розвиток особистісно-орієнтованого підходу до навчання сприяв установленню цільного зв'язку АН з іншими концепціями самостійного навчання. Певна річ, АН часто розглядалось як кінцева мета інших моделей навчання. Зазначимо, що впродовж 1970–1980-х років АН зазвичай асоціювали з індивідуалізацією навчання [4, с. 12], що впливало з програмованого навчання і ґрунтувалося на біхевіористській концепції. Однак Ф. Ріллі наголошував на обмежені свободи студента під час індивідуального навчання, оскільки більшість рішень приймає викладач [4, с. 11]. Ідеї АН та індивідуалізації навчання, як вважав учений, поєднуються завдяки особистісно-орієнтованому підходу передусім до задоволення потреб окремих студентів. Заразом він означував АН як кінцеву мету індивідуального навчання та припускав, що воно є формою індивідуалізації.

Отже, внаслідок запровадження у Великій Британії прогресивних соціально-економічних реформ увага англійських громадян більшою мірою зосередилася на професійному навчанні. Із підвищенням у країні рівня життя соціальних верств структурні зміни в освіті вирізняються введенням в дію концепції «безперервного навчання», розвитку різних його моделей. Теоретичне обґрунтування цієї концепції у 1970-х роках, у свою чергу, привело до розробки і впровадження у ВНЗ концепції «навчальної автономії» та АН, що сприяло поширенню у країні ідей АНІМ у 1980-х роках.

У 1997 році уряд лейбористів визначив пріоритети розвитку Великої Британії: «освіта, освіта, освіта», що було спричинено глобалізацією міжнародної економіки. Вища освіта починає розглядатись як методологічна основа розвитку освіти для всіх, на противагу політиці – освіти для еліти. У країні поширюються ідеї «активного навчання» (action learning) [5, с. 18].

У багатьох університетах засновуються центри навчання протягом життя, де пропонуються академічні курси різних форм навчання і пропагується ідея автономного конструювання знань на противагу класичному переходу – передачі знань від викладача до студента. Одночасно упроваджуються інтегровані академічні курси, які поєднують у собі вивчення ІМ і спеціальних дисциплін, що зміцнило позиції Великої Британії у європейській і світовій торговельно-економічній діяльності.

Надання державного значення вирішенню питань ефективного й активного навчання студентів зумовило розвиток ідей «навчитись учитися» тобто мета-навчання (meta-learning), яке досліджували психоло-

ги-конструктивісті Дж. Келлі, К. Роджерс. Концепція мета-навчання стала принципом сучасної освіти Великої Британії та перспективою АН. На думку Дж. Клекстон, це спричинили назрілі потреби економічного зростання країни. За малий час був створений план дій з підтримки і розвитку базових навчальних навичок у вищій освіті (DfEE2), передусім «навчитись учитися». До виконання цього проекту долучилися британські ВНЗ, зокрема Центр професійної кваліфікації Відкритого університету.

Слід зазначити, що у 1990-х роках освітнє середовище Великої Британії остаточно підпадає під вплив конструктивістських моделей навчання. Конструктивізм передбачає створення студентами власних навчальних завдань, досягнення освітніх цілей у колективній взаємодії та до конструювання гіпотез, підтвердження і видозмінювання їх на практиці. Таким чином, у процесі АН студенти конструюють своє навчання, беруть на себе відповідальність за нього, рефлектують, самооцінюють. Мета викладача – навчити студентів визначати цілі, предмети і засоби навчання, керувати своїм навчальним процесом, спонукати себе до активної діяльності. На викладача покладається обов'язок надавати консультативні послуги, готувати засоби навчання, допомагати студентам вибирати завдання і вправи, перевіряти рівень їхніх знань. Отже, викладач бере участь у виробленні стилів і стратегій АН. Результатом навчання має стати набуття діяльній компетенції.

Отже, у 1990-х роках концепція АНІМ у Великій Британії розвивалася під впливом ідей проти соціально-економічних факторів, що приводили до формування індивідуалізму [6, с. 34]. У дослідженнях навчальних теорій акцент зміщувався з розгляду когнітивних процесів навчання до вивчення історичного, соціально-культурного контексту (Л.С. Виготський, Й. Енгельс, Ш. Чайклін, М. Салемберрі), що спричинило зміну методологічних підходів до навчання. Дійсна науково-практична вага названого аспекту, швидке поширення ІТ, цілковите використання комунікативного підходу в методиці викладання ІМ зумовили розвиток ідей про взаємозалежність у навчанні та перекладення досліджень АН з позааудиторного режиму на аудиторний (face-to-face) (Р. Олрайт, Л. Дикинсон, Д. Літтл, Д. Нанен, Р. Оксфорд). На цій підставі Д. Краббе вважав, що АН повинно стати вихідною точкою для всіх видів навчальної діяльності студентів в аудиторії [6, с. 29]. Наголошувалося на важливості соціальної взаємодії та педагогічного діалогу суб'єктів навчання з метою розвитку рефлексії та інтенсифіка-

ції АН (Ф. Бенсон, Д. Літл, У. Лор та ін.). Так, Д. Літл зауважував, що навчальна автономія – це радше продукт взаємозалежної діяльності, ніж незалежної [7, с. 435].

Таким чином, вивчення ІМ передбачає співробітництво його суб'єктів. Мережа Інтернет значно полегшила це завдання – взаємодія стала ефективнішою. Цифрові технології значно розширили можливості АН у навчальній, культурній, соціальній сферах.

Особливого розгляду потребує Інтернет як чинник соціалізації навчання у Великій Британії і розвитку АНІМ за умов аудиторного навчання. Поширення мережі Інтернет сприяло налагодженню взаємодії між студентами (*learner-learner interaction*) – суб'єктами навчання. З появою Інтернету відкрився доступ до необхідних навчальних матеріалів, що застосовувалися у процесі вивчення ІМ. Розширення мережі Інтернету, вдосконалення CALL зумовили активний розвиток у 1990-х роках центрів самодоступного навчання. Таким чином 1990-ті роки вирізняються упровадженням у навчальний процес комп'ютерних і електронних систем навчання.

Важливими засобами АНІМ стали у 1990-х роках Загальноєвропейські компетенції володіння іноземною мовою і Європейський мовний портфель, які започаткувала Рада Європи.

Названі чинники зумовили нові дослідження концепції АН у вищій школі у 1990–2000-х роках. У контексті викладання іноземних мов навчальна автономія студента визначається як “*touted term*” (розрекламований термін) і “*buzz-word*” (слово, яке було на слуху) у викладанні ІМ [9, с. 2], що відображено у національному стандарті цілей навчання, що повинен засвоїти студент. Викликає інтерес декларація Агентства із забезпечення якості вищої освіти, у якій зазначається, що студент, має піднятися на вищий ступінь навчальної автономії та особистої відповідальності за розвиток своєї мовної компетенції засобами АН. Очікується, що випускник стане ефективним і самосвідомим автономним студентом [8, с. 28].

Відповідно до положень Агентства (2005 рік) одним із завдань вищої освіти є зосередження уваги на формуванні навчальної автономії студентів і спонукання їх до АН, у тому числі до дистанційного навчання з використанням електронних ресурсів.

Британський Національний фонд підтримки науки, технологій і мистецтв у своїй доповіді (*Green report*, 2005 рік) порушив проблему вибору навчальних технологій і форм навчання студентів – суб'єктів АН. Акцентувалося на оцінюванні якості навчання

студентів як засобу набуття ними позитивного і конструктивного досвіду [11, с. 36].

Рада з фінансування вищої освіти Англії визнала, що дотримання принципів АН у викладацькій діяльності є корисною практикою. Член Ради П. Рамсден у своїй доповіді (2008 рік) пропонував підтримувати і зміцнювати взаємодію викладачів і студентів. На його переконання, до студентів слід ставитись як до партнерів, які мають можливість учитися. Отже, невід'ємною умовою провадження АН є орієнтація на студента як активного учасника навчального процесу [10, с. 10].

Отже, як зазначають Ф. Бенсон і Д. Літл, розвиток ідей автономії викладача згідно з концепцією АНІМ став освітнім продуктом 1990-х років. Це спричинили переоцінка ролі викладача в системі мовної освіти та розуміння ідеї автономії як взаємозалежності всіх суб'єктів навчання. Беремо до уваги також залучення викладачів до створення університетських навчальних програм з ІМ, що стало можливим завдяки змінам у мовній освітній політиці Великої Британії [12, с. 17].

Доходимо висновку, що концепція АНІМ у Великій Британії стала одним із головних напрямів наукових досліджень у галузі вивчення ІМ. Простежується зв'язок між суспільно-економічними і соціально-культурними чинниками, які склалися у країні у повоєнні роки. З розвитком ІТ суспільство потребувало спеціалістів, здатних до самоосвіти протягом життя. Звідси набирають впливу гнучкі програми навчання в університетах країни. Як наслідок, акцент у навчанні зміщується від традиційної аудиторної роботи до змішаних видів навчання згідно з концепцією АНІМ. Здійснюються комплексні дослідження особливостей аудиторної роботи, зумовлені соціалізацією освітнього процесу, розширенням мережі Інтернет та впровадженням його засобів у навчально-наукову діяльність. Нововведення сприяли розвиткові сучасних педагогічних технологій і методів роботи, переходу закладів освіти до конструктивістських моделей навчання.

Результати дослідження наукової психолого-педагогічної літератури, хронологічного підходу дають підстави виділити три періоди розвитку АНІМ у Великій Британії:

1) 1950–1960-ті роки (період генезису концепції АН):

– 1950-ті – середина 1960-х років – соціально-політичні передумови розвитку;

– кінець 1960-х років – заснування концепції АНІМ на основі ідей навчання протягом життя та андрагогіки (*lifelong & adult learning*);

2) 1970–1980-ті роки (період становлення та розвитку концепції АНІМ та її асоціації з індивідуалізацією навчання):

– 1970-ті роки – розвиток та офіційне теоретичне обґрунтування концепції, невідомість поняття;

– 1980-ті роки – широке розповсюдження ідей АНІМ, асоціація з індивідуальним навчанням;

3) 90-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст. (період інтенсивного розвитку під впливом інноваційних педтехнологій та інтерактивних засобів навчання та уваги до АН у освітній системі Великої Британії):

– 1990-ті роки – застосування АНІМ в інноваційних педтехнологіях, інтенсивний розвиток під впливом ідей взаємозалежного навчання та стратегій навчання, застосування АН в аудиторній роботі, розвиток ідей автономії викладача;

– початок ХХ ст. – невід’ємна частина провідних досліджень і практики у галузі викладання іноземної мови.

Висновки з проведеного дослідження. З аналізу системи освіти Великої Британії цієї пори доходимо думки, що її модернізація стала закономірним суспільним явищем, а тому результати нашого дослідження будуть корисними для подальшого розвитку ідей вітчизняної вищої школи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Gremmo M.J. *Autonomy, Self-Direction and Self-Access in Language Teaching and Learning: The History of an Idea* / M.J. Gremmo, P. Riley // *System*. – 1995. – № 23(2). – P. 151–164.

2. Conaway W. *Andragogy: Does One Size Fit All? A Study to Determine the Applicability of Andragogical*

Principles to Adult Learners of All Ages: diss. subm. in part. fulf. ... doct. of phil. / W. Conaway; Walden University, 2009.

3. Ryan R.M. *Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being* / R.M. Ryan, E.L. Deci // *American Psychologist*. – 2000. – № 55. – S. 68–78.

4. Benson P. *Teaching and researching autonomy in language learning* / P. Benson. – London: Longman, 2001.

5. Benson P. *Teaching and Researching: Autonomy in Language Learning* / P. Benson. – Essex: Pearson Education Ltd, 2001.

6. Reinders H. *Do it yourself? A learners' perspective on learner autonomy and self-access language learning* / H. Reinders. – Groningen: Unpublished MA, 2001. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.innovationinteaching.org>.

7. Little D. *Constructing a theory of learner autonomy: some steps along the way* / D. Little // *Future perspectives in foreign language education* / [К. Мдкінен, Р. Каікконен, V. Kohonen]. – Oulu: Publications of the Faculty of Education in Oulu University, 2004. – P. 15–25.

8. Murphy L. *Reflection and the distance language learner doctor of education* / L. Murphy. – Open university, 2002.

9. Little D. *Learner Autonomy 1: Definitions, Issues, and Problems* / D. Little. – Dublin: Authentik, 1st Edition, 1991.

10. *Case Studies: Volume 1* Ivan Moore, Jo Elfving-Hwang, Kenisha Garnett and Chris Corker [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://extra.shu.ac.uk/cetl/cpla/resources/CPLA_Case_Studies_Volume_1.pdf.

11. Arnold L. *Understanding and Promoting Autonomy in UK Online Higher Education* / L. Arnold // *International Journal of Instructional Technology and Distance Learning*. – 2006. – Vol. 3. – № 7. – P. 33–45.

12. Benson P. *What's new in autonomy?* / P. Benson // *The Language Teacher*. – 2011. – № 35 (4). – S. 15–16. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://repository.lib.ied.edu.hk/jspui/handle/2260.2/14139>.